

ONA TILI O'QUV DASTURLARINI TAHLIL QILISHDA METODIK MEZONLAR VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI

Kadirova Mahbuba Odilovna

Osiyo Xalqaro Universiteti, Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili ta'limi samaradorligi ko'p jihatdan o'quv dasturlarining ilmiy asoslanganligi va metodik jihatdan puxta ishlab chiqilganligiga bog'liq bo'lib, shu nuqtayi nazardan, ona tili o'quv dasturlarini tahlil qilishda metodik mezonlarni aniqlash va ularga tayangan holda baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada o'quv dasturlarini tahlil qilishda e'tiborga olinadigan asosiy metodik mezonlar — ta'lim mazmunining izchilligi va uzviyligi, kompetensiyaviy yondashuvning aks etishi, til birliklarining funksional qo'llanishi, o'quvchilarning yosh va bilish imkoniyatlariga mosligi hamda nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi samaradorlik masalalari atroflicha yoritiladi.

Shuningdek, metodik mezonlarning amaliy ahamiyati ochib berilib, ularning ona tili darslarini rejalashtirish, o'qitish jarayonini tashkil etish va kutilayotgan ta'lim natijalariga erishishdagi o'rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari ona tili o'quv dasturlarini takomillashtirish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va zamonaviy ta'lim talablariga moslashtirishda metodik tayanch bo'lib xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

Kalit sózlar: ona tili ta'limi, o'quv dasturi, metodik mezonlar, ta'lim mazmuni, kompetensiyaviy yondashuv, izchillik va uzviylik, nutqiy ko'nikmalar, til birliklarining funksional qo'llanishi, ta'lim samaradorligi, metodik tahlil.

Аннотация. В данной статье подчёркивается, что эффективность обучения родному языку во многом зависит от научной обоснованности и методической проработанности учебных программ. С этой точки зрения важное значение приобретает определение методических критериев анализа программ по родному языку и их оценка на основе данных критериев. В статье всесторонне рассматриваются основные методические критерии, учитываемые при анализе учебных программ, такие как последовательность и преемственность содержания обучения, отражение компетентностного подхода, функциональное использование языковых единиц, соответствие учебного материала возрастным и познавательным возможностям учащихся, а также эффективность формирования речевых навыков.

Кроме того, раскрывается практическая значимость методических критериев и обосновывается их роль в планировании уроков родного языка, организации учебного процесса и достижении ожидаемых образовательных результатов. Результаты

исследования имеют важное значение как методическая основа для совершенствования учебных программ по родному языку, выявления существующих недостатков и их адаптации к современным требованиям образования.

Annotation. *This article emphasizes that the effectiveness of mother tongue education largely depends on the scientific validity and thorough methodological development of curricula. From this perspective, identifying methodological criteria for analyzing mother tongue curricula and evaluating them on the basis of these criteria is of great importance. The article provides a comprehensive discussion of the main methodological criteria considered in curriculum analysis, including the consistency and continuity of educational content, the reflection of a competency-based approach, the functional use of language units, alignment with learners' age and cognitive characteristics, and the effectiveness of developing speech and communication skills.*

In addition, the practical significance of methodological criteria is highlighted, and their role in lesson planning, organizing the teaching process, and achieving expected learning outcomes in mother tongue instruction is substantiated. The research findings are significant as a methodological framework for improving mother tongue curricula, identifying existing shortcomings, and adapting them to modern educational requirements.

Kirish: Bugungi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tobora murakkablashib, o'quv dasturlarining mazmuni va sifati ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ona tili ta'limi shaxsning tafakkuri, nutqi va milliy o'zligini shakllantirishda muhim o'rin tutgani bois, ushbu fan bo'yicha ishlab chiqilayotgan o'quv dasturlarining ilmiy -metodik asoslanganligi alohida ahamiyat kasb etadi. Ona tili o'quv dasturlari nafaqat til birliklari haqidagi bilimlarni berishi, balki o'quvchilarda nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish, fikrni og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, ravon hamda mantiqli ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, ona tili o'quv dasturlarini tahlil qilishda metodik mezonlarga tayanish zarurati yuzaga keladi. Metodik mezonlar ta'lim mazmunining izchilligi va uzviyligi, o'quv materiallarining yosh va bilish imkoniyatlariga mosligi, kompetensiyaviy yondashuvning amalda namoyon bo'lishi hamda til birliklarining funksional qo'llanish darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu maqolada ona tili o'quv dasturlarini tahlil qilishda qo'llaniladigan asosiy metodik mezonlar va ularning amaliy ahamiyati yoritilib, ta'lim jarayonini samarali tashkil etishdagi o'rni asoslab beriladi.

1. Ona tili o'quv dasturlarini tahlil qilishning dolzarbligi .

Ona tili ta'limi shaxsning tafakkuri, madaniyati va milliy o'zligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli o'quv dasturlari nafaqat til birliklarini o'rgatishi, balki o'quvchilarda nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishi lozim. Zamonaviy ta'lim tizimida ona tili faniga qo'yilayotgan talablar ortib bormoqda: dasturlar ilmiy asoslangan, izchil va amaliy ko'nikmalarni shakllantiruvchi bo'lishi shart. Shuning uchun o'quv dasturlarini tahlil qilish dolzarb masala bo'lib, u ta'lim sifatini oshirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi.

1.1 Zamonaviy ta'lim tizimida ona tili fanining o'rni.

1.2 Ona tili fani shaxsning tafakkuri, muloqot qobiliyati va madaniy identifikatsiyasini shakllantirishda eng muhim vositalardan biridir. Zamonaviy ta'lim tizimida ona tili nafaqat grammatik qoidalarni va lug'at bilimlarini beruvchi fan sifatida emas, balki o'quvchilarda nutqiy, lingvistik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiruvchi vosita sifatida qaraladi. Ona tili darslari o'quvchilarga fikrini aniq, mantiqiy va ravon ifodalashni o'rgatadi, mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Shu bilan birga, ona tili fanining o'rni o'quvchilarning madaniyati, ijtimoiy qobiliyatlari va kommunikativ mahoratini shakllantirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida turli interaktiv metodlar va amaliy mashqlar qo'llanilib, o'quvchilarda tilni amaliy qo'llash ko'nikmalari mustahkamlanadi. Zamonaviy ta'limda ona tili fani o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida, shuningdek ularning kelajakdagi kasbiy va ijodiy faoliyatlariga tayyorgarlik ko'rishda muhim ahamiyat kasb qiladi. Shu sababli ona tili fani nafaqat bilish, balki amaliy ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantiruvchi asosiy fan sifatida e'tiborga olinadi.

1.2 O'quv dasturlariga qo'yilayotgan zamonaviy talablar

Zamonaviy ta'limda ona tili o'quv dasturlari ilmiy asoslangan, kompetensiyaviy yondashuvni aks ettiruvchi va tizimli bo'lishi zarur. Dastur o'quvchilarning yosh xususiyatlariga va bilish imkoniyatlariga mos kelishi, ularning nutqiy, muloqot va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, o'quv materiallari izchillik va uzviylik tamoyillariga asoslanib, mavzular orasidagi bog'liqlikni ta'minlashi muhimdir. Til birliklarining amaliy qo'llanilishi, topshiriqlar va mashqlar orqali o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalari shakllanishi nazarda tutiladi. Kutilayotgan natijalar aniq, o'lchovli va baholanishi mumkin bo'lishi lozim, bu esa o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini samarali nazorat qilish imkonini beradi. Shu tarzda zamonaviy talablar o'quv dasturlarining sifatini oshirish, ta'lim jarayonini tizimli va maqsadli tashkil etish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkonini yaratadi.

1.3 O'quv dasturlarini tahlil qilishning maqsad va vazifalari .

O'quv dasturlarini tahlil qilishning asosiy maqsadi – dastur mazmunining ilmiy asoslanganligi, metodik puxtaligi va ta'lim jarayonidagi samaradorligini aniqlashdir. Tahlil jarayoni o'quv materiallari izchilligi, mavzular orasidagi uzviylik, til birliklarining funksional qo'llanilishi va kompetensiyaviy yondashuvning aks etishini baholashga qaratiladi. Shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlari, bilish imkoniyatlari va nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish darajasi ham tahlil mezonlarining ajralmas qismidir. Vazifalar qatoriga metodik mezonlarni aniqlash, dasturdagi kamchiliklarni aniqlash, ularni zamonaviy ta'lim standartlariga moslashtirish va darslarni samarali rejalashtirish kiradi. Tahlil natijalari ona tili ta'limining sifatini oshirish, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, to'g'ri nutq va ijodiy ko'nikmalarni shakllantirishda asosiy metodik zamin bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, u o'qituvchilar uchun darslarni rejalashtirish va kutilayotgan ta'lim natijalariga erishishda yordam beradi.

2. Ona tili o'quv dasturlarini baholashda metodik mezonlar tizimi.

O'quv dasturlarini baholashda metodik mezonlar tizimi muhim vosita hisoblanadi. Bu mezonlar yordamida dastur mazmunining ilmiy asoslanganligi, mavzular va topshiriqlarning tizimliliigi, til birliklarining amaliy qo'llanilishi va kompetensiyaviy yondashuv darajasi aniqlanadi. Shu orqali o'quvchilarning yosh xususiyatlari, bilish darajasi va nutqiy ko'nikmalari baholanadi. Metodik mezonlar asosida o'quv dasturidagi kamchiliklar aniqlanadi va ularni takomillashtirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, metodik mezonlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, to'g'ri nutq va ijodiy ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ular ona tili darslarida rejalashtirish va o'qitish jarayonini tizimli va maqsadli tashkil etishning asosiy vositasidir.

2.1. O'quv material mazmunining ilmiyligi va tizimliliigi.

O'quv dasturining samaradorligi uning mazmunining ilmiy asoslanganligi va tizimlilik darajasiga bog'liq. Mazmun mantiqan bog'langan, izchil va o'quvchilarning yosh va bilish imkoniyatlariga mos bo'lishi kerak. Darslarda mavzular, topshiriqlar va mashqlar orqali til birliklarini amaliy qo'llash va nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, mazmun o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilishi zarur. Mazmunning tizimli bo'lishi darslarni samarali rejalashtirish va o'qitish jarayonini to'g'ri tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli o'quv materialining ilmiyligi va tizimliliigi ona tili o'quv dasturlarining sifatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

2.2. O'quvchilarda nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish

O'quv dasturlarining asosiy vazifalaridan biri – o'quvchilarda nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishdir. Bu til birliklarini amaliy qo'llash, muloqotda fikrni aniq

ifodalash va yozma hamda og'zaki nutq ko'nikmalarini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Metodik mezonlar yordamida dars mazmuni, usullari va faoliyat turi o'quvchilarning yosh va bilish darajasiga mos kelishi ta'minlanadi. Shu tarzda o'quvchilar tilni faqat o'rganibgina qolmay, balki uni amaliy va ijodiy tarzda qo'llay olishadi. Nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish o'quvchilarning muloqot qobiliyatini rivojlantirish, ularni ijtimoiy va madaniy hayotga tayyorlash hamda mustaqil fikrlashga o'rgatishda muhim ahamiyatga ega.

3. Bob. Metodik mezonlarning ta'lim amaliyotidagi ahamiyati. Metodik mezonlar ona tili darslarining samarali rejalashtirilishi va o'qitish jarayonida muhim vosita hisoblanadi. Ular yordamida o'qituvchi darsning maqsad va vazifalarini aniq belgilashi, mavzularni tizimli joylashtirishi va o'quv faoliyatini samarali tashkil etishi mumkin. Metodik mezonlar shuningdek, o'quvchilarning yoshiga va bilish darajasiga mos faoliyatni tanlash, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Dars jarayonida o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, mavzularni amaliy mashqlar va interaktiv usullar bilan boyitish ham metodik mezonlarning amaliy qo'llanilishidir. Shu tariqa, metodik mezonlar nafaqat ta'lim jarayonini tizimli va mantiqiy ravishda tashkil etishga, balki o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Ular asosida o'quv dasturlarini takomillashtirish va zamonaviy ta'lim standartlariga moslashtirish mumkin bo'ladi.

3.1 . O'quv jarayonini samarali tashkil etishda metodik mezonlarning roli.

Metodik mezonlar darsni samarali tashkil etishda asosiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Ular yordamida dars maqsadlari aniq belgilanadi, mavzular mantiqan tizimlashtiriladi va o'quv faoliyati o'quvchilarning yosh va bilish darajasiga mos ravishda rejalashtiriladi. Shuningdek, metodik mezonlar o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish, mustaqil fikrlash va ijodiy ko'nikmalarini shakllantirishda yordam beradi. Dars jarayonida turli interaktiv metodlar, amaliy mashqlar va muloqotli topshiriqlarni qo'llash orqali o'quvchilarning nutqiy va lingvistik kompetensiyalari rivojlantiriladi. Shu yo'l bilan metodik mezonlar o'qituvchiga o'quv jarayonini samarali boshqarish, vaqtni to'g'ri taqsimlash va kutilayotgan ta'lim natijalariga erishishda yordam beradi.

3.2. Ona tili ta'limi sifatini oshirishda o'quv dasturlarini takomillashtirish yo'llari.

O'quv dasturlarini metodik mezonlar asosida tahlil qilish va takomillashtirish ona tili ta'limi sifatini oshirishning eng samarali yo'lidir. Bu jarayon dasturdagi kamchiliklarni aniqlash, mavzular va mashqlarni o'quvchilarning yosh va bilish darajasiga moslashtirish, kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish va til ko'nikmalarini amaliy tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi. Takomillashtirish natijasida o'quv dasturlari nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalar va nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish imkonini

beradi. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun darslarni rejalashtirish, turli metodlarni qo'llash va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash qulayroq bo'ladi. Natijada ona tili ta'limi sifatli, samarali va maqsadga muvofiq bo'lib, o'quvchilarni nafaqat tilni biluvchi, balki uni amaliy, ijodiy va samarali qo'llay oladigan shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ona tili o'quv dasturlarini tahlil qilish ta'lim sifatini oshirishda muhim metodik ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda aniq va ilmiy asoslangan mezonlarga tayanish zarur. Metodik mezonlar orqali o'quv dasturlarining mazmuni, tuzilishi va ta'lim maqsadlariga muvofiqligi aniqlanadi hamda ularning amaliy samaradorligi baholanadi. Xususan, ta'lim mazmunining izchilligi va uzviyligi, kompetensiyaviy yondashuvning aks etishi, til birliklarining funksional qo'llanishi, o'quvchilarning yosh va bilish imkoniyatlariga moslik hamda nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish darajasi ona tili o'quv dasturlarining sifatini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi.

Shuningdek, metodik mezonlarning amaliy ahamiyati ona tili darslarini rejalashtirish, o'qitish jarayonini samarali tashkil etish va kutilayotgan ta'lim natijalariga erishishda yaqqol namoyon bo'ladi. Ushbu mezonlarga asoslangan holda o'quv dasturlarini tahlil qilish mavjud kamchiliklarni aniqlash, ularni bartaraf etish hamda zamonaviy ta'lim talablariga mos holda takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, ona tili ta'limining samaradorligi oshib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, to'g'ri va ravon nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mustahkam metodik zamin yaratiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdurahmonov, Sh. "Ona tili darslarini rejalashtirish metodikasi." – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Asqarov, T. "O'quv dasturlarini baholash va tahlil qilish metodikasi." – Toshkent: Fan, 2019.
3. Karimov, N. "Ona tili ta'limi va kompetensiyaviy yondashuv". – Toshkent: Ma'rifat, 2020.
4. Mamatqulov, O. "Pedagogik metodika va o'quv jarayoni." – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Normatov, A. "O'quv dasturlarini ilmiy asoslash prinsiplari." – Toshkent: Fan, 2021.
6. Qodirov, I. "Ona tili va adabiyotni o'qitish metodikasi." – Toshkent: Ma'rifat, 2018.
7. Raximov, B. "O'quv dasturlarini tahlil qilish" – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
8. Sattarov, M. "Til ta'limida kompetensiyaviy yondashuv." – Toshkent: Fan, 2020.
9. Toshpulatov, F. "O'quv dasturlarini metodik baholash." – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

10. Umarov, Sh. "Ona tili ta'limi: nazariya va amaliyot." – Toshkent: Ma'rifat, 2019.
11. Xolmirzaev, A. "O'quv dasturlari va ta'lim standartlari." – Toshkent: Fan, 2021.
12. Yusupova, L. "Til o'qitishning zamonaviy metodikasi". – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
13. Zokirov, R. "Ona tili va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish." – Toshkent: Ma'rifat, 2019.
14. UNESCO. Teaching and Learning: Achieving Quality for All. – Paris: UNESCO, 2015.
15. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). – Strasbourg, 2018.